

8 март – Малкъар халкъны кёчгюнчюлюкде азап чекген адамларын эсгериуню кюню

1944
2024

Миллетибиз туугъан жеринден зор бла кёчюрюлгенли – 80 жыл

Орта кюн, тотурну ал айы (март), 7, 2024 жыл

№ 27 (21384)

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коковну республиканы жамауатына ЧАКЪЫРЫУ СЁЗЮ

**Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты!
Багъалы жерлешлерим!**

8 март Къабарты-Малкъар Республиканы орузла-
масында бек бушуулу кюнледен бирине саналады.
Ол кюн мындан 80 жыл алгъа малкъар халкъ зор бла
туугъан жеринден кёчюрюлгенди эмда уллу азаплыкъ
сынаганды. Ол законсузлукну эмда уллу зорлукну
сынаганданы алларында биз баш урабыз, киши
жерине тюшюп, ачлыкны, жалангачлыкны, учуз-
лукну да кётюрген, адамларын тас этген хар юйюр
бла бирге бушуу этебиз.

Бизни барыбызгъа да бир болгъан тарыхыбызны
ол ачы кезиун эсге тюшюре, биз малкъар халкъны
ауур акыйлыгына, чыдамлыгына, ниет чыныгы-
уулугуна сейир да, ыспас да этебиз. Киши жеринде
ол кёрген кыйынлыкла аны бюгалмагандыла, аны
кый, ол кесини миллетлигин, ана тилин, адет-төреле-
рин, ниет байлыгын да сакълаганды. Ата журтуна
кыйтып, жигер урунганы, жетишимле болдурганы
бла да атын айтдырганды.

Бюгюнлюкде малкъар халкъ келир заманнга эркин
атлайды, республикабызны эмда Россейни халкъла-
рыны кыарындаш юйюрюнде мамырлыкны бла кыу-
ралыулукну жолу бла алгъа таукел барады. Биз бир
ниетлигибизни, кыарындаш халларыбызны бирге
кючлендире барсакъ, туугъан Къабарты-Малкъарны
бла Ата журтубузну айнытыу жаны бла салынган
борчланы толтурмай кыймазлыгыбызгъа ийнанам.

Шургулу шарт

Чыдамлылыкъ, жигерлик эмда таукеллик

1944 жылны 8 марты миллети-
бизге ёмюрлеге къара кюнлей
кыаллыкды. Танг аласында таулу
юйлени эшиклери ачы кыагыл-
ганды. Солдатла абызгъагъан ти-
шириулары, кыартланы, сабийлени
сюрюп чыкыгандыла. «Нальчик»
темир-жол станцияда 14 эшелоннга
миндирип, кыула тюзлеге ийдиле.

Кёчюрюлгенле барысы да 37 минг
713 болгандыла. Халкъны иги ке-
сеги Къазахстаннга бла Къыргыз-
станнга тюшгенди. Къалгъанлары
уа Узбекистаннга, Таджикистаннга,
Иркутск областгъа бла Узакъ Север-
ни тийрелерине жиберилген эдиле.
Сюргюнде тургъан 13 жылны
ичинде он мингге жууукъ адамы-

быз ауушханды. Алай бир затха да
къарамай, халкъ игиликге, тюзлюкге
ийнаныун тас этмегенди, кёп затха
юйренип, ахшы сынау да жыйыш-
дырып, туугъан жерине кыйтханды.
Алгъан билимлери, усталыклары
да адамларыбызны артда ата журт-
ларында жашау кыуаргъа болуш-
хандыла.

Жыйылыу

Айныу жолларын эмда борчларын белгилей

**Къабарты-Малкъар кырал университетни Минги тауну тий-
ресиндеги окъу-илму комплексинде проект-аналитика сессия
бардырылганды. Аны ишине «Социоцентр» федерал кырал
автоном илму учрежденияны экспертлерины кыаууму да кы-
ташханды. Тюбешуу а «Приоритет 2030» стратегиялы-академия-
лы алчылыкны программасыны чеклеринде кыуаралганды.**

Эм алгъа кыонакъ экспертле
Виктория Буцацкая, Евгений Муха-
нов бла Алексей Кузьмин КъМКЪУ-
ну трансформация кыаууму бла
бирге, анга уа ректорну кыуулугун
болжаллы халда толтургъан Юрий
Алыгудов башчылыкъ этеди, окъуу
юйно илму аралары эмда лабо-
раториялары бла шагъырейлен-
гендиле.

«Приоритет 2030» программаны
университетде жашауда бардыры-
уну юсюнден а илму иш жаны бла
проректорну кыуулугун толтургъан
Светлана Хаширова сёлешгенди.

Ол бегирек эсни билим беруу, ил-
му-тинтилу, кадрланы хазырлау бла
байламлы айныугъа бургъанды.

Андан тышында да, вузну юч
стратегиялы проекти бла байлам-
лы жумушла кыалай баргъанла-
ры белгиленгенди. Сёз ючюн,
КъМКЪУ-да полимерли аддитив
технологияланы айнытыу жаны
бла кыалай иш тамамланганын
Курданланы Жанна билдиргенди.

«Къабарты-Малкъар экологиялы
ырахатлыкны, башламчылыкъ-
лы тау эмда саулыкъландыргъан
медицинаны тийреси» деген про-

ектни юсюнден а окъуу юйно ме-
неджмент, туризм эмда кыонакъ-
байлыкъ индустрия институтуну
тутучлу айныу арасыны директору
Зураб Берелидзе хабарлаганды.

«Эрмитаж-Кавказ» проектни
иши бла уа «Эрмитаж-Кавказ
КъМКЪУ» араны башчысы Альберт

Саралып шагъырейлендиргенди.
Андан сора да, сессия интенсив
халда «КъМКЪУ бусагъатда», «Ай-
ныугъа элтген атламлада жарсы-
ула» эмда «КъМКЪУ 2030 - келир
заманны университети» деген
ызлагъа кёре бардырылганды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Магомет МОКЪА Зурнукла

Ала-Тау табагъа зурнукла
Барадыла учуп, узайып.
Улуду алада зауукълукъ,
Къоркытмайды жолну узагъы.

Билмейме, жыйыша, бёлюне,
Къайдан келе болурла бери?
Къадар, мени да, алача, нек
Учурмайса, кыанат да берип?

Зурнук болуп, сюе эдим мен
Учаргъа Малкъарда таулагъа.
Таулары дуняны молкюнден
Кёп да сыйлыдыла таулугъа.

Кёреме: узакъда булутла,
Шашмай, ушайдыла жибекге.
Мен термилгенликге, умутла
Себел болмайдыла жюрекке.

Ала-Тау табагъа зурнукла
Тизилип кетдиле, узайып...
Къадар, магна да бер зауукълукъ,
Зурнука, журтума учайым!

Ыспас

Министрге ыразылыгын билдиргенди

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков РФ-ни саулукъ сакълау министри Михаил Мурашкога Михайловкада жангы амбулаторияга къарап, аны жангыдан сюеген бизни къурулушчулары усталыкларына бийик багъа бергени ючюн жюрек ыразылыгын билдиргенди.

Скадовск район больницада, андагъы башха махкемеледе Къабарты-Малкъардан врачла вахта халда ишлейдиле. Бусагъатда медицина специалистлени кезиулоу тышына чыгъып урунган къаууму андады, ол санда анестезиолог-реаниматологга.

«Коллегалары бла бирге ары келип, Херсон областны адамларына медицина болушлукъ тапдырыуно кеслерини борчларына санагъан битеу медицина ишчилеге ыспас этеме», - дегенди республиканы оноучусу.

Айныу жолларын эмга борчларын белгилей

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

- Бююнлюкде университетде ишленгенли бла бизни муратыбыз бирди – окъуу юйно мындан ары жуукъ заманда айныуу жолларын, ызларын да белгилерге. КъМКЪУ «Приоритет 2030» программаны мурдорлу кесегинде тутухчу даражада тамамлай келеди кесини ишин. Бу сессия уа ол энди къаллай проектлени жашауда бардырса хайырлы боллугъун аныгълау, аны конкуренцияга тэзюмлюлюк даражасын кючлендириу бла байламды. Университет эрттен да кесини республикада магъаналы айныу ара болганын, аны бла бирге мында хунерли жаш тэлюно айнытыр-гъа, жангы технологиялагъа тышондюрюрге онглары барлыгын ачыкълаганды, дегенди «Социоцентри» эксперти Евгений Муханов, тюбешиуно юсюнден селеше.

Жыйылыуа къатышханла бизни окъуу юйюбюз алгъадан да полимерли аддитив технологияла бла байламлы къыралда алчы болганын ачыкълагъанлай келгенни чертгендиле. Бютанда быллай технологияла жашауда аслам бёлмюню айнытханларын белгилей, университетни коллективини ол жаны бла проектлеге эс бургъанын себеплиги бла регионга партнёра кеслерини жарысулары бла аслам халда

келгенлерин ахшы шартха санагъандыла. Башхача айтханда уа, бююнлюкде КъМКЪУ къыралда жангы бёлмюню – энчи бёлмюледе изленген, суралган полимерлени чыгарыуу-айнытыуу арасы болурга боллугъуну юсюнден да айтхандыла. Аллай араны къуарча эмга айнытырча онг бир башха тюрлю жерде болмаганын, аны ючюн а университетни бу жаны бла жууаплылыгын улулугъун чертгендиле.

Юри Камбулатович а, «Социоцентри» келген эксперт-леге ыразылыгын билдирип,

бююнню жыйылыуу келир заманын излемлерине технологияла жаны бла «жууап-ла» жалчытыуа тышюноу болганын аныгълатханды. Анга къатышханланы алларында улуу бор салынганын, бу кюнде чыгарылган эсепле мындан ары айныу мурдору болурларына ышанганын да айтханды. «Приоритет 2030» программаны болушлугуу бла къырал бийик окуу юйле тамбла къаллайла тургъа тийишлисин белгилегенди эмга вузлада къаллай борча тамамланырга кереклисин

ачыкълагъанын да хапарлагъанды.

Саулай алып айтханда, эксперти бла тюбешиуе бирси къатышханланы оюмларына кёре, сессия бир бирни сынамына тышюноу, университетни айныу жолларыны программасын жашауда бардырыу, аны бла бирге уа республиканы, къыралны да айныуна къошумчулукъ этиуно мадарлары тохташдырыу жаны бла магъаналы майданга бурулганды.

ТРАМЛАНЫ Зуура.

Билим

Семинарда медиа араны окъуучулары кеслерини усталыкларын, хунерлерин да кёрюзтгендиле. Ала мында газет чыгарырга, къысха роликле алдырырга, монтаж эте билерге, учуучу аппаратла бла хайырланыр-гъа да юйренедиле.

Районну кенгешчилерини таматасы Будаиланы Лиза Таукъановна айтханча, сабийлени бусагъат заманын излемлерине кёре айнытырча аламан амалла бла онгла къуаралгандыла бу арада. Аны таматасы Багъатырланы Мурат Тахирович мектепни кенгешчиси Атмырзаланы Лейля Алиевна бла окъуучулары кеслерини жашауларына иш усталыкъ сайлау-гъа терең кёзден къарарча, 21-чи ёмюрно жангырыуларына да кёре ахшы онгла къуаралгандыла. Аламан презентация жарашдырып, араны ишин толу кёрюзталгандыла. Сёз ючюн, кеслерин журналист, инженер, техник-монтажёр, жазыучу усталыкыла сынар онг тапхандыла.

Магъаналы сынама

Геуорге кюн Кёндедени Доттуланы Ахмат атлы 1-чи номерли мектебинде бир бирден сынама алыу-гъа жораланган семинар ётгенди. Анга Элбрус районну билим беруу учреждениелары директорларыны юйретуу, сабий биригиуе бла байламлыкъ жарютюу жаны бла кенгешчилери къатышхандыла. Къонакъбай мектепни «Горек» деген медиа арасы къурап бардыр-гъанды тюбешиуно.

Бусагъатда жашау-гъа къарасакъ, ала бизге бек керекли усталыкыла болганын да окъуучула ала-

ма ачыкълау-гъандыла. Семинарны келечилери мастер-классла-гъа къатышып, медиа араны не мурат

бла жаратылып, не хайыры болганын кёргендиле. Ала къысха интервьюла алып, аны терк окъуна монтаж этип, эфирге къалай хазырланганына шагъат болгандыла. Не десек да, мектепни жашауанда болмагъан, тюбемеген жангы зат уллугъа-гитчеге да бек сейирлик кёрюнеди. Ариу жырлары бла къонакъланы Мырзаланы Айшат къуандыр-гъанды.

Ары келген кенгешчиле барысы да ыразы болуп, алган сынама-ларын кес-лери мектептеринде да тири хайырланыр-гъа кёлленгендиле. Ёсе келген жаш тэлюно ызгъа-къылыкы-гъа юйретуеде, аны патриот сезимин кючлендириуе, сейирлерин айнытыу-гъа да улуу себеплик этгенин чертгендиле. Семинарны къуаралгандыла ыспас эте, быллай жумушланы башха мектеп-леде да бардыры-гъа кереклисин белгилегендиле къонакъла.

ТЕМУКУЛАНЫ Асият.
Сурат авторнуду.

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугъалары бла саугъалауно юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны
УКАЗЫ

Ишлеринде жетишимле болдурганлары эмга кёп жылланы бет жарыкылы урунганлары ючюн саугъаларга:

Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла

ГЕРАСИМОВА Светлана Михайловнаны – «Майские новости» газетни редакциясы; муниципал махкемени баш редакторун;

сыйлы атла атаргъа:

«Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы артисти»

МУСАЕВА Аминат Борисовнагъа – «Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль» къырал казна маданият махкемени оркестрини артисткасына,

«Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы врачы»

ТАОВА Элла Хафиевнагъа - «Терк муниципал районну ара район больница-сы» къырал бюджет саулукъ сакълау махкемени Плановское элде амбулаториясыны таматасына, терапевт врачына,

«Къабарты-Малкъар Республиканы маданиятыны сыйлы къуллукъчусу»

МОЛОВА Светлана Нажмудиновнагъа – Нальчик шахар округда къошакъ билим берген «2-чи номерли сабий музыкалы школ» муниципал казна махкемени директорну окутуу жаны бла орунбасарына, фортепианодан устазына,

«Къабарты-Малкъар Республиканы халкыны социал къоруулау жаны бла сыйлы къуллукъчусу»

ОСМАНЛАНЫ Лариса Хамидовнагъа – «Урунууно, иш бла жалчытыуно эмга халкыны социал къоруулауно республикалы арасы» къырал казна махкемени Нальчик шахар округда филиалыны иш бла жалчытыуу жаны бла бёлмюноу таматасына.

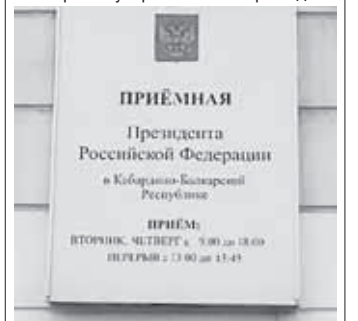
Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.КОКОВ

Нальчик шахар,
2024 жылны 4 марты,
№ 8-УГ

Къайгырыу

Тилеклерине, тарыгъуларына да эс буруллу-гъу

15 мартда Нальчикде Россей Федерацияны Президентини приёмныйнде (Ленин ор., 27, Правительство юйю) Росгвардияны регион управлениясыны таматасы полицияны генерал-майор Сергей Станиславович Васильев, къауум адам бла тюбешип, аланы тилеклерине бла тарыгъуларына тынгыларыкъды.

Аны бла тюбешир ючюн, алгъадан жазылыр-гъа керекди. Алайсыз келген-ле неда кеч болганла да приёмгъа алынмайдыла. Жазылыр ючюн, **Калининградская орамда, 49-чу номерли юйге** – Росгвардияны Къабарты-Малкъар Республикада управлениясына - келирге керек боллукъда. Бергизиге инсанлыгъы-гъызгъа шагъатлыкъ этген къагъыты-гъыз (паспортугъуз) болурга керекди.

Сорлуклары болганла бу телефон номерлеге селешсинле: **8(8662) 96-10-75, 8 967 419 88 20.**

Апимни оюму

Тарыхыбызны да унутмай, келир заманыбызны да сагъышын этерге

8 март малкър халккыны жангы тарыхында бек бушуулу кюнлеринде бириди. Аны юсонден кесини сагъышларын Къабарты-Малкър Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный, тарых илмуланы доктору, профессор, КъМР-ни бла КъЧР-ни илмулары сыйлы къуллукчусу Зумакулланы Борис айтады.

«Ол бушуулу кезиубюзден бери 80 жыл озгъанлыккъга, халккыбызга салынган жара сынтыл болмайды. Биз кимни ёлтургенбиз, кимлени юлерин кюйдюргенбиз бизге кёчгюнчюлюкню сынтырча, орус дауу жюргенине терен синггенди.

Миллетни саулайда туугъан жеринден къыстау Сталини кюйсюз политикасы бла байламлы огурусоз оноу болгъанды. Малкър халккы, адамларын кеп санда тас этгени бла къалмай, ёмюрледен бери къурай келген маданият хазналарындан, къыраллыкындан да къуру къалгъан эди. Аны айнууна, мюлкюне, къолайына айтып-айтмача уллу заран салынганды.

Халккыбыз 13 жылны ичинде адам уллу кётюралмазлыккъ къыйылыкъланы - ачлыккыны, жаланангчылыккыны, учузлуккы да - сынагъанды, айырмалы жашларын, жууукъларын бла ахлуларын тас этюню ачыуун да кётюргенди. Анга социал, политика эмда инсанлык эркинликлери сыйырылгъанлары бла бирге киши жерини хауасына, миллетине чыдаргъа

тошгенди. Халккыны аман бетли этгенлери, намысын сындыргъанлары уа анга бютюнда ачыу тийгенди.

Быллай кюнде биз ол къыйылыкъланы сыйларын тас этмей кётюралгъан, туугъан жерлерине термиле киши жеринде къабырларын тапхан таматаларыбызны эсге тюшюребиз. Ата журтларына къайтып, алай а сюркюнде сынагъан ачыуны кётюралмай, жашаудан замансыз кетгенлени да унутмайбыз. Кёчгюнчюлюкню азабына чыдап, ишни ауурлугъун да кётюрюп, сабийлерин ёсдюралгъан, биз тыпыр ташларыбызга, тукъум къабырларыбызга, туугъан жерибизге къайтмай къалмазлыккъыбызга ышануулук да, кюч да берген таулу тишириууну - ананы - уллу хурмет бла эсгеребиз, анга энчи ыспас этебиз.

Бюгюн акъыл сёзлери къалауур къалаларыбызда кюнгюрулача эшитилген закийлерибизни да уллу ёхтемлик бла эсге тюшюребиз. Акъылман Къазимбизни кёллендирген эмда жапсаргъан сёзлери ауудан-ауузга айтылып тургъандыла.

*Жерибизге душман келди,
Бизни жюкп этерге деди.
Жетмез бизге ассы дерти,
Кеси кетер таудан кери.*

*Иши бизни жашатырыкъ,
Аруу кийип, ашатырыкъ,
Быллай тар жолгъа тюшгенде,
Намыс бла бошатырыкъ.*

*Халккъымдан тилеп айтама:
Ишлегиш, ишни къыймагъыз.
Къоркъмагъыз, сиз къутулурсуз,
Къол жетдирип, бет жоймагъыз.*

Къадар

Къыйналып табылгъан насып

Тилланы Абуталимин бла Байдаланы Сакинат Минги тауну тюз да аягъында орналгъан Ит-Къолда жашагъандыла. Урушун ал жылларында уа эки сабийлери бла Губасантыгъа кёчгендиле. Биринчи сабийлери къызчыкъ - Халимат эди. Экинчилери уа жашчыкъ - Махти.

Кёчгюнчюлюкде юйор Къазахстанны алгыннгы ара шахары Алма-Атагъа тюшгенди. Басхан аууздан ала бла кеп адам болгъанды, ол санда Сакинатны атасы, анасы, эгечлери Нюржан бла Лиза эм къарындашы Даниял. Бараклада юйор сайын бирер отуу бергенде кёчгюнчюлюге.

Экинчи кюн окъуна адамланы Алма-Ата ГЭС-ге ёлтгендиле. Бир жылдан сора алайда тургъан таулуланы кёбюсю Сарыбулак элге кёчгендиле, ол Алма-Атаны шимал жанындады. Алай ол элни хауасы алагъа жарашмагъандан, жыл да турмай, ары кёчгенлени аспамысы ызларына къайтадыла да, биягъы жерде ишлеп тебирейдиле. Сакинат юй сюртюкюслени бригадири болгъанды.

Абуталимини бла Сакинатны ючюнчю сабийлери жашчыкъ болгъанды - Мухутдин. Бир жылдан бараклада жашагъанлагъа тели ауруу (тиф) тийип, аланы кёбюсю больницагъа тюшедиле. Аурумай бир эр киши Геккиланы Чокаш бла гитче Мухутдин къалгъан эдиле. Жууукъдан-ахлудан Нюржанны больницалада сегиз адамы жата эди. Ол кюндоз ауругъанлагъа жюрюп, ингирде уа Мухутдинге къарагъанды.

Бир кюн а, Нюржан больницагъа кетгенлей, комендан сабийни детдомгъа берип къояды. Кеп айланyp, ол сабийни къайда болгъанын табады. Болсада детдомну таматасы анасы больницадан чыкъса, анга берликбиз жашчыкъны, дейди.

Къарындашы Даниял да бек къаты ауруп, аны къатында турургъа адам керек болады. Бир ыйыккыны ичинде Нюржангъа къарындашыны къатында ту-

рургъа тюшеди. Мухутдинге да баралмайды.

Даниял бир аз игирек болгъанды, Мухутдинни атасы, анасы, Нюржан да жашчыкъны алырча детдомгъа барадыла. Нюржан ары жюрюген заманда бир мёдсестра бла иги шагъырей болгъан эди, детдомну аллында анга жолугъуп къаладыла. Ол а: «Энди уа къайры барасыз, сабийни алып кетгенсиз да», - дейди. «Биз сабийни алмагъанбыз, алырчъа энди бара турабыз», - дедиле Нюржанлары. «Мен сизни жашчыкъны иги таныйма. Аны алгъаракъда алып кетгендиле», - дейди ол а.

Мёдсестрадан айырылып, ючюсю да таматагъа киредиле. Ол а: «Сабий тюнене ёлген эди да, асырагъанбыз», - деп, тийреде бир къабырчыкъны кёрюгюздю. Къабыр керти да сабийники эди, алай эски болгъаны кёрюнюп тура эди. Нюржан а, бир кюрек мажарды да: «Мен сени айтханынга ийнанмайма», - деп, къабырны къазып башлады. Олсагъатлай детдомну таматасы, милиционерлени чакъырып, аланы алайдан къыстады. Ючюсю да жылй-жылй юйлерине къайтхан эдиле ол ачы кюн.

Бир жол бараклада жашагъанладан бири: «Биз ёмюрледен бери да мал ёсдюрюп жашагъанбыз. Келигиз, къурулушну къолайыкъ да, бир ферма тийресине жыйышайыкъ», - дейди.

Шахардан узакъ болмай Капскелен район барды. Анда «Абай» колхозгъа барып, адамла фермагъа ишге киредиле, кеслерине юйле ишлеп да тебирейдиле. Алай бла беш жыл озады. Анда лимонла ёсген уллу терек бахча бар эди, къазахлыкълары бла баш иеси эдиле аны къалауурлары. Сакинатны анасы Уркуягъа бир жол алагъа барыргъа тюшеди. Жумушун да тамалап, ингирде къайтып келеди да: «Аллах, Аллах, мен бюгюн анда бир жашчыкъны кёрдюм да... асыры бек ушагъандан, Мухут-

динчик сундум», - дейди. Сакинат а: «Энди къайсы къазахлыны сабийи да сизге бизни жашчыкъ болуп кёрюнюп турлукъду», - деп къояды.

Дагыда бир юч жыл чакълы заман озады. Ол юйор терек бахчада ишлерин кююп, эл ичине кёчеди. Эл уллуду: къазах, орус, башха миллети да кеп.

Бир кюн Сакинатны уллу жашы Махти бла школдан сора алагъа ол эки къарт къазахлыны жашлары келеди. Аты Нюрсолтанды. Жашчыкъла экиси да жан бла тёммекча шүхёла болгъандыла, бир бирден айырылмайдыла. Кеп кечелени жашчыкъ былада къалып тургъанды. Сакинатха да «анам», дейди. Кеси да тауча сёлешгенлей турады. Школну бошагъанлай, бек алгъа Сакинатлагъа келеди, юйюне уа ингирде кетеди. Алай эте, дагыда къауум жыл озду.

Таулу жашчыкъны детдомдан алгъан тишириууну бир келини бар эди. Ол анда ишлей эди да, къайын анасына жашчыкъны да алырчъа ол болушханды. Анга кере аны ким болгъанын да иги биле эди. Аны да бир жашы болады. Бир жол, къайын анасына келе тургъанлай, жолда Сакинатны бла Нюржанны кёрюп, аланы танып къояды. Ингирде къайынларына Нюрсолтаны керти анасын кёргеннин айта тургъанлай, къатыны жашчыгъы эшитип къояды. Ол да хапарны Нюрсолтаннга айтады. Алай бла жаш кесини ким болгъанын биледи. Болсада Сакинатха билдирмей турады.

Къауум жыл озады. Жаш ёседи, аскерге да барып къайтады. Тракторчугъа окъуп, элде ишлейди. Кеп да турмай, биргесине ишлеген оруслу тишириууну алып, юйор Къауурды. Ол да Сакинатны кёрсе, «анам» демей сёлешмейди, ёз келинича намыс этеди. Баш иеси айтханы ючюнчю былай эте болур, ёз келини болса окъуна, быллай намыс этмез эди, деп тургъанды Сакинат.

Элде экеулен билген хапарны букъдургъан бек къыйында. Бир кюн болмаса да, жайылмай къалмайды. Хапарны битеу эл биледи, Сакинатладан башха. Бир кюн гитче эгечи Лиза келеди да, кел, бу хапар не зат эсе да, аны ахырына чыгъайыкъ, тюзюк билейик деп, Сакинатны да алып, Нюрсолтанын юйюне тебирейди.

Былану кёргенде, юй бийчеси бираз абызырады. Сора чабып келип, Сакинатны къучакълап: «Анам, жууукъ бол, жашынг ишеди. Бусагъат келиди», - деди. Бир беш-алты минут сакъланган болур эдиле. Ол къысха заманчыкъ асыры кеп кёрюнгенден, тишириула, тёлалмай, жашны

ишлеген жерине тебиредиле. Узакъдан окъуна тишириулары келе тургъанларын кёрген бирерулен: «Нюрсолтан, ананг келе турады», - деп къычырды. Жашны хапарын нёгерлерди да биле кере эдим.

Цабып жетди Мухутдин анасыны аллына. Къазахлыкъларын анга Нюрсолтан атагъанлыккъа, ол таулу жаш Мухутдин эди. «Анам, - деди жаш анасын къучакълый. - Мен сени эрттенден бери билип тургъанма, айталмагъанма ансы».

Ана бла бала алайда къумгъа олтуруп, бир бирлерин къучакълый, бирде жийлай, бирде уа бетлери жарый, кеп хапар айтхандыла. Андан сора дунияларын алышыргъа уаухтылары жетгинчи, ала бир бирлерин жюрютюп, насыплы жашап тургъандыла.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Эски сурат

Суратдагы амма Тёппеланы Марушду. Ол Жашуулары Жанхотну юйдегисиди, сабийле аны туудукъларыдыла. Маруш кёчгюнчюлюкню кезиуонде Къыргызда тургъанды. Баш иеси ары баргъан жылда окъуна ёлген эди. Маруш а ызына къайтханды, Кёнделенде тохтагъанды. Алтмышынчы жыл дуниядан кетгенди.

Термиппи

«Ийсагъан, Чегем сууундан бир уртлар эдим»

Бу хапарны мен урушну, урунууну да ветераны Иван Полищукдан эшитгенме да, тюз ол айтханын басмалайма.

«Къыргыз туану башында тохтап тургъан кюн кюйдюрюп къояды дерчады. Солтан, асыры сууспандан, адыргыгъа къалыгды. Шешаны хуржундан чыгъарып, анда болгъан жылы эм татысуз суу бла жаландан эринлерин жибитип къойду. Ингирге дери ол аны суудан толтуралмазлыгын англайды. Къойлары да, къызыудан, къургъакъ кырдыкны отларга унамай, жокку болуп, арлакъа жатадыла.

Жашчыкъ, тузлуракъ кёрюнген суу бла аууун энтта бир кере чайкъап, эски лиджакъчыгын жастыкъ этип, шот жатты. Кённю бииклигинде уа къушла эркин унадыла, кеслерине къабын излей. Къызыулугъ а жерни къыса барады. Солтан сууспандан къыйналады, алай шешагъа тиймейди. Суну аяргъа керекди. Сора кёзлерин къысып, бир кесекден къалкъыйды. Тюшонде уа сойген Чегемин, къызыл ташны тюбюнден ургъан шауданын кёредди. Анда уа суу не заманда да, бек исси кюнледе окына, бузча сууукъду, кеси да – бир татылу!

Шаудандан чыгып, жырлап баргъан суучукъны башында уа кенг чапыракълы мантла ёгендиле. Атасы Солтанчыкъны аладан

чёмюшчюк этерге юйретгенди. Андан суу ичген алай хчыуун эди! Жашчыкъ, Сары-Тюзге бара туруп, андан къайта да, сойген шауданына келип, аны сууундан ичип, зауукълыкъ тапханды. Бир жол а ол, тохтамай, аны къаты бла озуп кетди, аллында башын иймеди, сууукъ сууундан да ичмеди. Къыргызстанны исси кюнюню тюбюнде жатып, ма ол кезиучюкно тошонде кёрдю.

Уянып, кёзлерин ачханлай а, жашчыкъны ол кюн кёз аллына келди. Ол заманда сойген шауданындан бир уртлам окына этмегенине жюреги асыры къыйналгъандан, жияларыгъа окына келди. Сора, башын кётюрюп, къойларына къарады. Ала уа ауузлары кымылдата жата эдиле.

Кюн Къара-Таудан ауа башлагъанды. Сюроноу къобарыгъа эмда къургъакъсыгъан Къара сууну къатында орналгъан къошха элтирге заман болгъанды. Асыры сууспандан а, тёзер къарыуу жокъду. Ингирде серуулган боллукъду, сууспан да алай бек къысарыкъ тюйюлдю деген акылыда, жашчыкъ шешаны тауусады. Мытыл, татысуз сууну ичип бошагъандан сора, Солтан туугъан жеринде аллайны къойла окына ичмез эдиле, деп

ойлады. Сора аппасыны айтханы эсине тошду. Ол, туугъан жерини юсюнден хапар айта келип: «Ийсагъан, Чегем сууундан бир уртла ёнор эди», – деген эди, мудахланып.

Солтан киши жууап бералмазлыкъ соруну кеси кесине энтта да берди: алааны туугъан жерлеринден суууруп алып, таулула ёмюрге юйреналмазлыкъ къумлагъа нек келтирип атдыла? Алай а, эртте-кеч болса да, халкъ тауларына, гара сууларына къайтмай къалмазлыгъына ийнаныу жаландан анга, акъылбалыкъ болмагъан жашчыкъгъа угъай, аны битеу жерлешлерине кюч-къарыу бергенди. Ага журтлары алагъа къалай тюбер – жанындан да бек сойген эмда багъалы кёрген сабийлерине чамы оёсесе ажашып айлангъан жашларшыначы? Ол сагышла аны да, жерлешерини келди акъыллары биллепдиле.

Ма, Нальчикге да жетди! Туугъан жерине кёл жылланы термилген Солтанны жюреги, асыры ургъандан, чыгып кетеди дерчады.

Ол халда тошеди да вагондан, кёл адамны кёредди. Ала къайтып келген таулулагъа тюбер ючюн келгендиле, жарыкъдыла, къуанчылдыла. Аланы араларында уллу къулукъну да барды. Ол поездден тошгенлени алгышлайды, ата-бабаларыны жерлеринде тынч-ырахат жашарларын тежейди.

Бу къууанчы халны кёрген Солтанны жюреги жарыйды. Бир ненча сагъатдан жерлешери бла машинада сюелип, ол тёрекке-башха къарап барады. Ма, туугъан Чегемим! Машинадан секирип тошериги, сабийлигинде аны дайым къандыргъан суудан бир уртлам этериги келди. Алай шофёрну къатында олтургъан аппасы машинаны тохтагырга къоймады.

Къызыу тюйюл эди, алай туугъан элине жууукълаша келгени бла Солтанны сууспан къысадан-къыса барады. Ол да билмей тургъанлай, машина къая тюбюнден чыгъгъан сууну къатында тохтады. Шауданга биринчи болуп бек тамата жанлады. Аллахха туугъан жерлерине къайтаргъаны ючюн шукур этип, аппа жыйырылгъан кёл азаларын жанны тирилтен дарман суудан толтурду да, алгъа билеклерин, ызы бла бетин жууду, сора ичип башлады. Акъсакъал биле-биле жаш болгъанча, анга къарыу-кюч кире баргъанча кёрюндю.

Юйюне жыйылгъанлай, Солтан ол кюн окына узакъ къумлу жерледе тюшонде кёрюп тургъан шауданга барды. Таза суукъ суу бла бетин жууду да, сора андан тогулуп, кёл жылланы термилип тургъан суусабын къандырды».

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Тёлюден төлюге

Агамлыкъ сыналгъан ачы жылла

Шауланы Сафият анасы Халимат, эгечи Маржанат, къарындашы Махмут бла тюшген эди Къазахстанга. Аны эсериулерин туудугъу Габаланы Саид жазып жибергенди газетге.

«Ол заманда манга ненча жыл болгъанын билмейме, алай эсимде къалгъанын а айтайым. Биз бир жаш бла эки къыз бола эдик. Атабыз – урушда, Сталинград сөрмешде. Ингирде анабыз бизге ариу чарыкъла хазыр этди, бирер жыйрыкъ да берди. Манга уа бир акъ жакетчик да кийдириди, атангы саугъасыды деп. Баям, атам юйде болгъан заманда алгъан болур эди аны манга. Мен бек къууандым анга, ол кюн алыннганча.

Алай бизни къууанчыбыз кёлге бармагъанды. Танг да атхынчы, эшик хыны къагъылды. Анам, терк окына чыракъны жандырып, терезеден къарады да: «Оу кюнго» – деп, артха турду. Биз да, элгенин, уянгъан эдик ол тауушха. «Тур ёрге», – деп биреу къычырды эшикден. Анам, терк кийинип: «Не этесе?», – деди да, эшикни ачды. Эки солдат кирип келип, бир зат да айтмай, ий ортасында сюелдиле да, анама бир затла айтдыла. Ол бир аз бызырады, болсада, терк эс жыйып, бизни кийиндирип башлады. Алай атам алгъан жакетни солдат кююнунна сугъуп къойду. Анам, къоркъуп, зат айтмады.

Ма алай башлангъан эди аман жолубуз. Анам бир затла алыргъа кюрешеди. Тёрт адамгъа бир жатар жер, эки челек картоф, бир къапчыкъ нартох алады. Экинчи жастыкъ бла тигиу этген машинасын алгъанда, солдат аланы сыйырып, бир жанына атды. Анам юйге кирип, бир гитче чемоданчыкъны алып чыкъды. Анда атабыздан, ана къарындашыбыздан фронтдан келген писмола, бизни метрикаларыбыз, анамы комсомол билет, атабыз аскерде болгъаны ючюн ахча алыргъа эркинлик берген къагъыт да бар эдиле.

Биягъы солдат аны да сыйырып башлады. Анам а, кююнунна къысылып: «Бумага, бумага!», – деп гуабаа этди. Алай ол къан тулыкъ, тартып алып, хуна башы бла бахчагъа атды. Ол заманда чемоданчыкъ ачылып, ичиндегила чачылдыла. Къагъытла къанатлылача уча барып, бахчалагъа жайылдыла. Бир писмо уа, тюз да ол солдатны аллына тошду, юч мойшоу мухуру да ёрге айлану, мен да сенича адамныкъыма дегенча.

Ол эки солдатдан бири жша адам эди, кесине да бир оноу жетмей эди. Башхасы уа улайгъан адам, неге да бети жетген. Аллына тюшген писмону алыргъа къоймай, аягъы бла басып къойду. Ары дери жиялмай тургъан анам, сынсып башлады.

Сора машинагъа минип, сытыла-сытыла, жашын да кююнунна къысылып олтурду...

Бир машинагъа алты юйюрно миндирген эдиле. Жыйырма адам бла юч солдат бола эдик. Машина тебирей башлагъанда, атабызны къарындашы секирип тюшеди да, баула таба чабады. Аны аллы солдат тынды, алай ол аны да бир жанына тортоп бауну эшигин ачады, малланы биченнге бошлап, артха къайтады. Машинала жолгъа чыгъгъанлай, малла бизни ызыбыздан эл аягъына дери чапдыла. Сора алайда тохтап, ёкюрюп башладыла. Ол жыл саны келген эр киши, сабий кибик жиялп башлады, биз да, сабийле, жиялп, анга уллу эжиу этген эдик.

Бизни вагонлагъа жюклеп ашырдыла, юч кюн бла юч кече бардыкъ. Суу жокъ, вагону эшигин ачхан жокъ. Бир эрттенликде солдатла келип, хар юйюрно, хар адамны атын жаздыла. Ол кюнден башлап, аш-суу берип башладыла. Ёлгенин, къалгъаны да тергеп турдула. Вагонда адам кёлден, ий-исден бек къыйнала эдик. Кёлпе ауругъан да эте эдиле.

Кюнлени биринде бизни барыр жери-бизге жетдирип, вагонладан тошюрдюле да, хар юйюр бирге жыйылыгъыз, деген буйрукъ берилди. Сора ёгюз арбалыгъа минип, кетип башладыла. Хар ким кете, бир къауум юйюр къалдыкъ – башсыз тиширыла бла сабийле. «Къула тюзде къалдыкъ атылып» деп, къатынла жиялп башладыла. Хар келген арба къауумда эл башчы бола эди да, сайлап, ишге жаралуу кёл болгъан юйюрно ала болур эдиле.

Биз алайда ингир алагъа дери ач да, сууспан да болуп, не этерге билмей жунчуп турдукъ. Ол кезимде арбала кёрюндюле, биргелерине бир атлы да келди – толу, келбетли адам. Ол, атдан тошду да, бизге къарап, башын булгъай: «Мына къандай бандит, къандай халкъ жауу?» – деди. Сора бир жашчыкъны да кююнунна алып: «Бары ётюрюк, бары жалгъан дау», – деди да, жюклерге буйрукъ берди.

Арбачыла, терк къармашып, жолгъа атландыкъ. Ёгюз арбада чайкъала, кече узуну бардыкъ, танг атханда бир элге жетдик. Хар юйюрно бирер юйге юешдиле. Бизни бир къарт кишини юйюне элтдиле. Хапчук кибикчилени анама да жетдирмей, арбачы тошюрдю да, ол къартха бир затла айттып, ызына кетди. Анам не айтыргъа, не этерге билмей сюеледи, биз да – анга къысылып.

Къарт ол халибизни кёргенде, кёлю да толуп, кёз жашларын да сыйпай: «Къоркъма, келин, биз да адамлабыз, Аллах айтса, ёл-мезсиз, келигиз», – деп, кюлуна да бизни аберилерибизни алып, юйге кирди.

Бизге отуладан бирин бердиле. Анам хапчукланы жыйып, ашха, суугъа къармашды. Биз ашамай тургъанлы эки кюн бола эди да, аякъларыбызны кючтен сойрей эдик. Юйюне меси бир челек суу да, туз да берди. Сора иги кесек къаура да келтирип, от тамызды. Анама къаураланы, сыгылланы да кёргюзтюп: «Была бла от эт, баламла суукъ болмасынла», – деп кетди. Ол керти да бир огурулу адам эди, бизге атача къайгыра эди, хар неге юйретсе, анда болумлагъа тюшондюре туруучу эди. Анабыз ишге кетсе, бизге да кёз-къулакъ бола, кюлюндан келгенча, аш бла, суу бла да болуша эди.

Алай эте кюзге жетдик. Ол келти бизни будай баш жияргъа да юйретди. Аны болулугъу бла бир аз будайчыкъ жийдыкъ, ол да жарай эди бир затха... Мен багда айтхан келбетли адам а председател эди. Бир иги адам, аты да Къурмаш. Ол таулу тиширулагъа хыны этмей, аман айтмай ишлете эди. «Будай баш нек жыймайсыз? Жыйыгъыз, ол да бир затыгъызга жарар», – деп жийдыра эди. Алай ол кёл жашамай ёлоп кетеди, жаннетли болсун. Кюншуларыбыз да бек иги бола эдиле бизге. Къысхасы, биз къазахтыла бла эгеч-къарындашча жашагъанбыз.

Алай жангы председател ибилис эди. Ол «эл къыргызанла», «бандитле» деп, таулуланы къымылдаргъа къоймай эди. Жерден бюртюк алдырмай, будай баш жийдырмай, адамлагъа бахчаларына къараргъа къоймай, бек къыйнай эди. Ишчилени къошлагъа элтип, сабийле уа чырмагъан этедиле деп, бизни ары къоймаучу эди. Ма алай бла юч жыгъ турду. Ол заманны ичинде жаз узуну сабийле аналарына, анала сабийлерине термилип турдула.

Ахырында, тёзюмлери тауусулуп, эллиле аны ишден кетертдиле, бизге да тынчылыкъ келди, таулула беллерин тюзете башладыла. Аны орунунна бир иги адамны салдыла. Ол а таулуланы ишчи болгъанларын бек багъалаучу эди. «Бир балкъар ишчими юч къазахча алышмаймы», – деп къубулта эди.

Ма алай турдукъ биз Къазахстанны Талды-Курган областыны Киров районуну Талапты элинде».

Борис КАГЕРМАЗОВ

КЕСИНЕ КЪАБЫР КЪАЗГЪАН

Кюйдюреди, биширеди къызыу кюн...
Къобырлада къабыр къазоды таулу.
Таулу къатын, ангы ол ишден юркую

Сейир этди: не этеди бу жашаулу?
Биреу ёлгенди, деп жокъду бир хапар,
Айхай да, бош а къазылмайды къабыр:

«Барчы, бил, – кимге хазырлайды оба
Бу аман кюн ол къарт болмайын сабыр?»
Сабийни чапдырды къатын ол къартха.

Кимни жабылган болур да эшиги?...
Биледи къатын къайтамызга артха
Кёл таулу кетгенин бери тюшгенли.

Сорду сабий, азардан бола эси,
Къайгылы анасы айтханны эте:
«Къабыр къазгъанын кёргенде сени,
Анам амалсыз болду, ахы кете...»

Кимге къазаса, аппа, бу къабырны?...
Къарт, онгсузлукъ хорлай, айтды сабийге:
«Таза да тауусулганыбыз, къырылып,
Азды къабыр къазып берлик ёлгенге...»

Балачыкъ, адам жашау бир къабын,
Мындан эсе ары болганма жууукъ,
Жаным сауда къазып къыйым къабыр,
Асырарга адам табылып жуууп...»

Малкъар тилге ГУРТУЛАНЫ Салих кёрюгенди.

Эсгериле

Халкыбызны кечюргенде, биринчи эм кыйын жылда кыартланы бла аксылбалык болмагъан сабийлини кыартларнда жалаңда анала болгандыла. Эр кишиле фронтда эдиле.

Ол кюнде эсли кыартларыбыз: «Кыоркмагъыз, кыайры кечюрселе да, Аллах болмагъан жерге элтмезле», – дегендиле. Ала биле эдиле: адамны жюрегинде соймеклини чечюлтюр кюч болмагъанын дунияда. Соймеклик – ол бизни жаратканы жарыгыды. Таулу аналаны жюреклеринде жаннган нюр. Бюгон биз басмалагъан эсгериле анга шагъатдыла.

КЪУЛИЯНЫ Элизат,

КЪМР-ни сыйлы артисткасы,

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар кырал драма театры литературы бөлүмюню таматасы:

– Атам фронтка 1941 жылда кеткен эди, ол заманда манга бир жыл толган эди. Биз Азияда Джалап-Абад областада «8 март» деген колхозга тошкен эдик. Сегизинчи мартда кечюрюлгенибиз ючюн колхозну аты бизге ариу керюндеген эди...

Эсимдеди, амам бла ыннам кюн сайын жиягъанлары. Гитче эдим, зат да ангыламай эдим, алай алага кыошулуп жиячу эдим. Амам кесибизде устас болуп ишлеп турганды, анда да школда урунурга умут этгенинде: «Сен спешпереселенеңсе, болупк тойулсе устас», – деп кыогъан эдиле. Абызыратмагъан эдиле ол сёзле аны, пещыле да кыалаганды, полла да жуугъанды, тигиу да этенди. Ишлемей не амал бар эди? Къайын анасын бла мени кечиндирге керек эди.

Бусагъатда кёпле: «Кечюнючюлөк болгъан иги затланы эсгерейик», – дейдиле. Мени акыллыма керё, бу заруатда ёлгенлерибизни алларында биз аманны да, игини да керти хапарын айтырга борчлубуз. Шагъатлыкъ этеме: бизни башха сабийлинича кермей эдиле. Мен узбек эм татар тилгеге терк юйренген эдим, дерследе тынгылы жууалла бергенликке, устазыбыз, директорну юй бийчеси, «ючле» салычу эди...

Бир жол амам мирзеу жыйылгандан сора анда-мында кыалган будай башладан машогун толтурады. Аны бригадир кереди да, кыамичи бла урады, машогун да сыйырады. Экинчи кюн амам правленден бригадирни чыгарын сакълап, анга таш атады, алайда болган адамла алынып кыаладыла, билмей эдиле бу ишни сылтауын. Сора аны правленни башчысы чакырады да: «Не болганды?» – деп сорады. Жууабын эшитгенлей, бригадирни кыолундан кыамичини алып, амама берип: «Сен да ур муну!» – дейди.

Озгурлу, тёзюмлю таулу анала

Ол а: «Да таш атханма», – деп унамайды. Председатель а: «Угъай, кыамичи да жетдир», – деп кыаты болады.

Ала сынау жылла эдиле, азапдан толу. Аланы юсюнден Къулийланы Къайсын «Осуят» деген чыгармасында жазгъан эди. Аны Семён Липкин орус тилге кечюргенликке, басмаланмагъан эди. «Ленинин юсюнден таулу поэманы» да кечюнючюлөк юсюнден бөлүмю чыкмагъан эди.

Биз, кечюнючюлөккю сынагъанла, законсуздукга тёзюмсюзбюз. Битеу халкъланы да Аллах тенг этип жаратханды, кыралны законунда да жазылыгыду бу баш жорукъ. Бюгонлюкде да тенглик болсун деп, аны изилгенлей турама, сабийлигимде керген кыйынлыкъларым ачы жаралай кыалгандыла жюрегимде.

ЧАНАЛАНЫ-ТЕТУУЛАНЫ Малика,

Огары Малкъар:

– Биз беш сабий бар эдик. Анабыз Аяка бла Къазахстанда Сырдарыя станцияда Кирвинсовхозга тошебиз. Таулула ол бир зат ёсмеген жерни жаннет этген эдиле. Алай биринчи жылланы эсгерсем окуна титирейме. Бизникиле арта терк окуна кыайтырк сунуп, биринчи заманда кыармашмай тургандыла. Андан кырылып башлайды халкъ. Анда исилкини кыарта бла сабийле кеторалмай эдиле.

Ол заманда Аяка атабызны чурукъларын ферманы таматасына саатад... бир сау тоеге. Аны сойдурутды, этин саатады, сора андан тошкен ачхага уа будай алады. Кирпилден кюф этип, ары будайны кыяды да, башында уа бизге тёшек кыарайды. Бир землянкада терт юйор жашай эдик. Ол будай бизни ёлөмден кыутхарганды. Сора Аяка арыкны кыатында харбыз урлукъла себеди. Аланы бир адам кеторалмай, носилкала бла ташыгъан эдик.

Эсимдеди, анабыз битеу омак кюмош затларын ашка алышканы. Жыйырма бла беш километр жауу барычу эди базарга. Кеторалганы чакълы бир аш алып келичу эди. Ол дуниясы жарык болсун, жаннетде жансын чырагы.

Бир кесек замандан жашаубуз кыуала башлайды. Тиширелсе саман кирпичле этип, юйле ишлейдиле сабийлерине. Кыарындашым Шамшюдин да онеки жылъндан кыармашып башлайды. Эрттенкиден тошге дери ишде эди, тошден ингирге уа – окууду. Партала жокъ эдиле да, кирпичлеге кыангала салып кыогъан эдиле. Бир

кесек замандан аны учётчик этедиле. Артада «30 лет Октябры» деген совхозну директору, райкомну секретары да болады. Ленинни ордени бла юк керё саугъаланганды, Социалист Урунуну Жигитиди.

Кыарындашымда Узбекистанда кыонакыда болгъанында, ол, мен, дагыда бир кыулукъны Кирвинсовхозга барабыз. Ол тамата Шамшюдинге: «Сен бу совхозну шёндюге дери кергенмисе?» – деп сорады. Ол заманда кыарындашым а: «Бу мюлкню кыарайбыз, кеторобиз деп бир минг бла беш жюз таулу ёлгендиле», – дейди. Кыынк этмеген эди ол кыулукъчу андан сора.

Беш сабийни жангыз кеси ёсдорген амам а кыартлыгында да омак кийинирге, жырларга сыйочу эди. Андан сейрлик, кючлю адамга тобеменге жашауумда.

ОРУСЛАНЫ Роза,

КЪЧР-ни сыйлы артисткасы,

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар кырал драма театры артисткасы:

– Биз Кыарачайда жашай эдик, Кыобан суу чыкыгъан бузланы кыатында. Ыннам: «Адамны адам этген байлыкъ угъай, бети, сыйдыгы», – деучо эди. Алай бизни ариу жашаубузну бетсизле, сыйсызла бузгъан эдиле.

Амам жыйырма бла терт жылънда ёлгенди, кечюнючюлөкде. Ол заманда манга бир жыл да толмагъан кыагъанакъ эдим. Неде ёлгенди? Мен кыарында болгъанында, чюгюндюр ёсген талада ишлей турганынлай, эси ауады. Комедант а ол кезиуде аны кыамичи бла тойлоп, тобугъан ууатханды. Агы андан сора ауруп башлагъанды, арта да гангрена болду да, андан ёлду да кетди.

Анамы танымайма, андан манга кыалганы – асыралган кюнонде алынган сурат. Онбир жылъыма дери ыннам ёсдоргенди. Ол намазлыгында кыралыбызга игилик, монглукъ, мамыр жашау тилеучо эди. Сейр этичу эдим: сени ууатхан, сындырган, малтаган кыралга игилик кыалай тилерге болады? Энди уа ангылайма: туугъан жеринги, кыралынги, атангы-анангы сайламайса, ала кыаллай болса да, сенкиледиле, аланы сюерге, хурмет этерге борчлула.

Онбир жылъымда ыннам ёледи да, интернатха тошеме. Мени кыралым ёсдоргенди. Тбилиссе театр институту окугъанында, мени айырмалы студентканыча Прагада фестивалга жибередиле. Бу сейрлик шахарда усталыгыма бюсореп, анда кыалгыры чакырадыла. Унамайма.

Кыарачай-малкъар халкымы, Кавказымы сайлагъан эдим. Ыннам, амам сойген Кавказымы. Бюгонлюкде тоз сабийлериме этгенча тилекле кыралыма да этеме. Азияда кыалган адамларыбыз, Кавказга итине ёлгенлерибиз жаннетли болсунла.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Байлашуу

«Дагыда сокъ, Кураца, дагыда сокъ»

Къабарты-Малкъарны сыйлы артисткасы, Къабарты-Малкъарны эзда Россейни халкъ артисткасы, «Сыйлыкълыны Белгиси» орденнге тийишли болгъан Кураца Каширгова озгъан ёмюрню бек иги кыоубузуларында биринча белгиледи. Ол туугъаны бийыл 125 жыл болады. Арта жашауун халкыны музыка хазнасын сакълауга берген кызычык Кеңжеде туугъанды, ёсенди. Отузунчу жылда халкыны маданият, санат бөлүмюгю аңчи э бурлууп башлагъанда, аны да, Кыспартыда ёсген Кыазийланы Билялы да ишлерге радиого чакыргандыла.

Ары дери уа Курацаны Ханика, ата эгечи, юйретгенди кыоубузга, Билялы уа – ана жанындан жуугуу Атайилланы Хуна. Аланы экисин да жалаңда бизни республикада угъай, битеу да Шимал Кавказда таныгандыла. Бу тиреде баргъан эришуу фестивалга, спартакиадалага кыатышып, ала кеп махтау алгандыла.

1931 жылда ала Къабарты-Малкъар областада санатны биринчи фестивалына кыатышкандыла. Ол бусагъатда КъМКУ-ну медицина факультети болгъан мекемда бла аны бла кыоншуда тургъан клубда барганды. Анда Рахыланы Якуб да тепсегени.

1934 жылда Пятигорск шахарда Шимал Кавказын халкъларыны спартакиадасында болгандыла. Алага саугъала да бергендиле, ариу сёз бла да кыуандыргандыла. Энци айтаханда, Билялга – сагъат бла кыоубуз, Курацага уа – махтау кыагыт бергендиле. Бирден айтаханда уа, Къабарты-Малкъар автоном област Кызыл Байракъга тийишли болганды.

1938 жылда уа радиону хору, тепсеу ансамбль да бирлешип, Къабарты-Малкъар кырал жыр эм тепсеу ансамбль кыурагандыла. Анда дагыда журнакы Танахум Ашуров, даурбасчы Арон Исакос ойнагандыла. Ансамбль 1939

Кураца Каширгова.

Къазийланы Билял.

жылда Москвада ВКП(б)ны XVIII съездинде делегатлага концерт кергозгенди.

Кесинден жыйырма жыл тамата Билялга Кураца кыарындашына ышанганды. Аны бийик фахмусуна, эгешча, керти шуёхча, кыуанганды. Жашына да аны атын атаганды. Билял музыкага деп туугъан эди, ол халкъ макъамланы сокъганды, кеси да кыураганды музыка чыгармала. Аланы бир кесеге бюгон да сакълананды республика радиода: «Жаш телюно согууу»,

«Чегем исламей», «Сюйгениме», «Жаш телю исламей», «Мухадинни жыры», «Соймеклини жыры»... Халкъ макъамланы алганды да, ол бизге кыогъан хазнага багъа жокъду: «Улуу хож», «Ностулану Юрсопно жыры», «Жашаубузну байрагы», «Ариу Батай», «Галаула», «Кировну жыры», «Окуубу жыры», «Кысырла», «Мусукала-

сыйгенди халкъ макъамладан. Аладан бек биринчисин а назмуку Али Шогенчуковха атаганды. Дагыда аны «Алгыш», «Сахна кыафа» эм башха макъамлары белгиледи.

Улуу Ата журт урушну заманында Кураца да, Къазийланы Билял да Прохладный жанында окопла кыазыла тургъан жерледе кыоубуз сокъгандыла. Фашистле бери киргенде, Билял партизанлагъа болушканды. «1941-1945 жыллада Улуу Ата журт урушда хорлам ючюн» майдалны да аны ючюн алганды. Малкъар халкыны Ата журтундан кечюрюлгеринде, ол сынагъан кыйынлыкъла аны жюреге бла да ётгендиле. «Манга жашауумда халкъымдан бла кыоубуздан багъалы зат жокъду», – дегенди Билял.

Ол кыйын жыллада мында кыалган Кураца Каширгова Москвада, Узакъ Востокада, Прибалтикада, Белоруссияда болганды. Кыазахстанга бла Орта Азияга уа кеси тилеги бла барганды, ары элтгенди жыр эм тепсеу ансамбльни.

Ол кюнде юсеринден аны жашы белгиле жырчы эм композитор Билял Каширгов был эсгергенди арта: «Бастрольга бла Ташкентте келгенбизде, кыонак юйден чыгып, ары кирген жерде шинтикде олтуруп тургъанымлай, алайдан узакъ болмай бир автобус тохтагъанын эслейме. Андан кыара жаулыкъу тилириула, сора эки кыарт да чыгъадыла. Ала манга: «Къабартыдан келген ансамбль кыайда тохтаганды, билемимисе?» – деп сорадыла. «Билеме», – дейме. «Биз Кураца Каширгованы керюрге сюе эдик», – дейдиле да, амам тургъан жерге элтип барам аланы. Бир бирини кыучакълап саламлашкандан сора, амам аланы тилеклери бла кыоубуз согууп башлагъан эди. Ала

анга дагыда сокъ, деп тилей эдиле, кеслерини уа кёзлери кёз жашладан толуп.

Ингирге дери ойнагъан эди ол кюн амам таулулага. Экинчи кюн Чирчик областада бир совхозга баргъан эдик. Анда жангыз бир юй сюеле эди, барак халда. Манга жалаңда онжети жыл бола эди. Ол кюнде ангылагъанма малкъар халкыга келген азапны кыаллай бир кыйын болгъанын. Кече узун анда болгъан таулула бла халар айтып, экинчи кюн тошде кыайтхан эдик биз Ташкентте».

Бюгонде жыл сайын республикада Къазийланы Билялы бла Кураца Каширгованы намысларына кыоубузчулары эришуулерни кыураадыла. Анга Шимал Кавказын кыайсы республикасындан да кыатышдыла кыоубузчула.

Аланы экисин да иги таныгъан Трувор Шейблер: «Билял кесине тийишли жерни алырга керекди» деп статья жазгъан эди «Коммунизмге жол» (бусагъатда «Заман») газетде. «Малкъарда Къазийланы Билялы билмеген, анга сый бермеген адам болмаз. Таулула, бютонда таматала, Билялы бек багъалайдыла, аны кеслерини усталарына санайдыла, фахмусуна баш урадыла. Ала аны макъамларын бек сюедиле, кеслери алларына айтадыла, тойлада да согъадыла. Ол кесини халкыны фольклорун иги билгенди, аны маданиятына салгъан юлюшю да уллуду».

Ёторюк сёз жокъду аны айтханында, алай а къадар кеси сюйгенча жазыу жазады кимге да: биреу – ийнак, биреу – ёксюзча, юлюшюсч. Кечюнючюлөкден сора да тобешгендиле ала бирге. Кураца Каширгова 1974 жылда ауушканды, Къазийланы Билял а – 1961 жылда.

МУСКАЛАНЫ Сакинат.

Эски сурат

Бир юйюр

Кёчгюнчюлюкню кезиунде башха жарсыула, кьайгыыла кёп болгъанда окьуна, таулула тизгинлерине сакъ болгъандыла. Бу сурат да анга шагъатды. Къарагъан аны ангыларыкъды.

Сурат 1950 жылда Къыргызстанда алынганды. Была барысы да къаршы жууукъ адамладыла.

Биринчи тизгинде солдан онгнга:

Догучаланы Наныуну кьызы Бади-нахан, Догучаланы Наныуну жашы Хаждаут, Догучаланы Локьманни жашы Магомет. Экинчи тизгинде солдан онгнга: Догучаланы Локьманни кьызы Роза, Догучаланы Наныуну кьызы Наибхан.

Ким биледи, таныгъанла, жууукъ-ахула, суратны кёрюп, адамларын тансыкъларла.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Бизге жаздыла

Игилик а жашап турады

Чегемли Мызыланы Алий юй-юрю бла Къыргызны Къызыл-Къыя шахарына тюшген эди. Аны кёчгюнчюлюкде къадарны юсюнден бизге Мызыланы Мажири жазганды.

«Атамы юйюрю кеси билген, суйген иши бла кюреширча Тактек деген жерге кёчедила. Атасы, анасы да баргъан жылларында ёлюп, юйде атамдан гитче сабийле да бар эдиле. Ата-ана орунуна тамата эгечи къалып, жарлыны бузоуо ёгюзлюк этер дегенлей, 14-жыллыкъ жаш мадар этейим деп, колхозгъа ишлерге киреди. Миллетибиз арха тебирегинчи анда уруннганды. Бек сейир хапарла да айтычу эди. Мен сизни да аладан бири бла шагърей этерге сюеме».

«Бир жол жумуш бла башха элге барыргъа тюшеди. Кюн ингирге къаршы болгъанды. Бара тургъанымлай, ызымдан бир зат келгенин сеземе. Арха бурулуп къарасам, бир къарелди, мен атласам ызымдан келеди, мен тохтасам, тохтайды. Билген дууаларымы окьуйма. Бир заманда аны тутар акьыл келеди. Ол къарелди да, эчкича, макъыра, арлакъ атлай, мен да тутам деп, аны ызындан бара, бир кесекден эс жыйып къарасам, къаядан энишге кетерча болуп тура эдим...»

«Экинчи да аллай болумгъа тюшген эдим, биягъы жолгъа чыгъаргъа тюшеди, жол къабырла къаты бла ёте эди. Тюз мен алайтын озуп тебирегенлей, кёкден бир жилтинле тюшедиле, атым да къоркъуп, барыргъа унамай, аманни кебинден кетеме алайдан. Арда кьыргызлы къартла айтдыла: «Ол жилтинледен бирине тийсенг, не акьылдан шашарыкъ эдинг, не да ёлюк эдинг».

Бир жол дагъыда нёгерим бла малланы кюте туруп, кюнню кьызылуугъундан бугъуп, улуу терек тюбюне киребиз. Къарасакъ, терекни айырысында топча бир тегерек зат. Аны алып, ойнап башлайбыз. Биз да алай эте тургъанлай, бир кьыргызлы киши: «Нек тийдигиз ол затха, бусагъат арха салыгъыз, ансы не адамыгъыз, не малыгъыз ёледи», - дейди. Не этерик эдик, жерине салабыз. Мал-

ланы юйге сюрюрге тебирегенлей а, бир тууарыбыз, аууп, алайда ёлюп къалады. Ол не болгъанын ангылмай къалгъан эдик».

Дагъыда атам кьыргызлылары адамлыкъларыны юсюнден кёп хапар айтычу эди. Кёбюсю иги болуучу эдиле тилибиз келишгенине, динибиз бир болгъаны ючюн да. Алай тапсызыракъ адамлары да болуучу эдиле. Бир кере ол жолда бара, узакъдан эки атлы бир затны созгъанларын кёредди. Жууугъуракъ келгенде, къартны экиси да эки жанындан тутуп, кёкбар ойнайбыз деп, тарт-соз этгенлерин кёредди. Алайынлай, жагъалашып, ол къартны бошлатыргъа кюрешеди. Ызындан келген эки чеченли жаш да, атам жанлы болуп, ол адамны алай бла къутхаргъан эдиле.

Таулула бир заманда да адамны игилигин унутмагъан миллетбиз. Кьоншуларында бир иги кьыргызлы къарт киши жашай эди, не жаны бла да болушлукъ этген. Бир жол налог жыябыз деп экеулен келип, ол къарт кишини жангъзы ийнегин алып кетерге тебирейдиле. Атам ол телерик налогну ёлчемича бир аха берип, сыйыртмай кьойгъан эди ийнегин. Биринчи кёчюп баргъан заманда ол алагъа бек иги болуп тургъанды.

Атамы тамата эгечи Керимат ючууакъ сабийи бла бир гытычыкъда орналгъан эди. Кьоншу кьыргызлы къатын келип, балала ач болуп тургъанлай, мен жаталлыкъ туйюлме деп, аш келтирип ашатханын да бизникеле хар заманда да эсгергендиле. Миллетни ичинде аманни, игиси да тюбейди, алай игилери кёбюрек эди, не десенг да.

Дагъыда мени атам улуу жылылуулукъ бла эсгерге эди анга кёзкулакъ болуп тургъан Лифшиц деген тукъуму бла чойнютлю кишини. Ол зоотехник болуп ишлей эди. Кеси да патчахны заманында билим алып, Франциягъа дери жетип айлангъан, талай тилини билген аллай адам эди. Атабыз ёлюп кетгинчи, анга кьыйын заманда иги болгъанлары, билеклик этгенлени унутмай, эсгергенлей тургъанды.

Басмагъа ТАППАСХАНЛАНЫ
Аминат хазырлагъанды.

Китап тапкада

Кёчюрмечилик – жангъы эшиклени ачхан шарт

Мызыланы Адырайны жашы Къаншаубий – аты айтылгъан уста тилманч, белгили шаркъ илмуучу, тюрколог, Халкъла аралы тюрк академияны сыйлы академиги, кёп жылланы ичинде Башкъортостан Республиканы Стамбулда келечиси болуп тургъанды, кёп тюрлю кёчюрмелери бла кьууандыргъанды тюрк, орус эм къарачай-малкъар окьуучулары, киногъа къарачулары да.

Ол 1970-1975 жыллада Москваны М. Ломоносов атлы къырал университетини Азия бла Африка къыралланы институтуну тюрк бёлюмюнде окьугъанды. Окьуй тургъанлай, биринчи практикасын Тюркде

ётгенди. Ол анда сау жылны Стамбулда нефть бла байламлы заводда ишлегенди. Ма ол кюнледе тюрк шахар шаркъ айбатлыгъы, ариулугъу бла аны сейирсиндирип, аны жюрегине кирип къалгъанды.

Окьууну бошагъанлай, Къаншаубий Москва Олимпиаданы хазырлаугъа къатышхан тыш къыраллы фирмала бла байламлыкъ жюрютген службада, ызы бла Россейде Къырал кинону комитетинде «Интердет», «Картал» фирмалада, «Итил» деген тюрк къурулуш фирмада ишлегенди. Анда да уруна тургъанлай, Башкъортостан Республиканы тыш экономика байламлыкъла эм сатыу-алуу жаны бла министрствосуну бла Тюркню араларында жумушланы толтуруп тургъанды.

Бу ишледе ангыламын кёрюп, 2004 жылда аны Тюркде Башкъортостан келечиси этгендиле. Айхай да, ол бек жууаплы иш болгъаны белгиледи. Аны да бардыра тургъанлай, Къаншаубий россейлилени бла тюркюлени араларында маданият, санат жаны бла да байламлыкъ къураугъа кёл салгъанды. 1990 жыллада тюрк жазычу Решат Нури Гюнтекинни «Королёк – птничка певчая» деген романына кёре салынган кёп сериялы тюрк кинону орус тилге кёчюрюуну да ол умутуну чеклеринде кеси боюнуна алгъанды. Арда аны бу ишин жаратхана тилеп, дагъыда «Манкурт», «Млечный путь», «Любовь моя – печаль моя», «Долг чести» деген кинофильмлени да орус тилге кёчюргенди Къаншаубий.

Бюгюн да адабият кёчюрмеле жаны бла Мызы улу кёп иш этгени белгиледи. Кесини жазычу нёгерлери бла бирге закий назмуучубуз Мечиланы Кязимни 160-жыллыгына атап, аны назмуларын тюрк тилге кёчюрюп, «Адамды бизни атыбыз» деген аты бла шайырыны китабын чыгъаргъанды. «Малкъар антология» да Тюркде Мызы улуну хайырындан басмаланганды тюрк

тилде. Ары назмуучуларыбызны тамата тёлуден башлап, бек жаш кьаууумна дери чыгъармалары киргендиле.

Къайсыны 80-жыллыкъ юбилейине, Къаншаубий кёчюрюп, «Жаралы таш» деген китабы чыккъанды. Аны Къазахстанда Къаншаубийни туугъан шахары Туркестанда Ахмат Есевини фонду орус, тюрк тилде да чыгъаргъанын кёчюрмечи ыразылыкъ бла айтычууду. Белпайланы Муталип бла этген бир интервьюсунда ол: «Алгъаракъда белгили тюркюлү пост Неджет бла бирге Къулийланы Къайсыны «Бу таула тургъан къадарда» деген жангы назму жыйымдыгын басмалагъанбыз. Бу китап – таулагъа махтауду, аланы жырлауду, алагъа салауатды... Белгили жазычу Гюндюгду курдлу боевикле бла кюйсюз къазауатха аталган статьясында, къыралны кюнчыгъыш жанында кьан тёлуюну тохтатыргъа чакъыра, Къайсыны «Мен бу къолла бла асырагъанма» деген назмууну юлголке келтиргенди. Ма аны ючюн, ол хыйсадан кёчюрме мен малкъарлы акьылманны чыгъармаларын тюрк тилге бюгюн-бюгече да».

Тюркде белгили назмуучула, керти тенгери Ахмет Неджет, Анил Меричелли бла бирге Мызыланы Къаншаубий кёп тюрлю чыгъармаланы кёчюргенди тюрк тилге. Сёз ючюн, Александр Пушкинни «Евгений Онегин» романын Ахмет Неджет бла Къаншаубий кёчюргендиле. Аны «Эверест» китап басма чыгъаргъанды. Ол китап 2003 жылны бек иги кёчюрмесине саналгъанды, кёчюргенлеге аны ючюн кьырал саугъаланы тийишли кёргендиле.

Къаншаубий кёчюрмечи тенгери бла Анна Ахматованы назму жыйымдыгын тюрк тилде китапла этип чыгъаргъанды. Таулу жаш тенгери бла дагъыда Александр Пушкинни, Михаил Лермонтовну, Фёдор Глинканы, Афанасий Фетини, Александр Блокну, Сергей Есенинни, Фёдор Тютчевни, Иван Бунинни, Владимир Маяковскийни, Борис Пастернакны, Евгений Евтушенкону, Андрей Вознесенскийни, Бэлла Ахмадулинаны, Роберт Рождественскийни эм башхаланы ёлюмсюз чыгъармаларын кёчюргенди тюрк тилге. Ала хазырлап, Михаил Лермонтовну 185-жыллыгына атап, «Смерть поэта» деген энчи назму жыйымдык кёргенди дуняны. «Орус поэзияны кюмош ёмюрюню антологиясы» да кёчюролгенди тюрк тилге.

Бу кюнледе Мызы улу тюрк окьуучулары, бизни да жангы ишлери бла кьууандыргъанды. Ол кёчюрюп, Тюркде Къабарты-Малкъарны халкъ поэти Отарланы Керимни «Жолла, жолла, сын ташла» деген назму жыйымдыгы чыккъанды. Поэтни поэзиясыны бек баш белгиси болгъан жолла энди анда да айтырыкъдыла дунялыккыны юсюнден кеслерини бошаламагъан хапарлары.

Аны бла бирге Къаншаубий бек сейир темагъа эс бургъанды. Ол дуня адабиятлада дуэльлени юслеринден айтылгъанын бёлюп, аланы энчиликлерин тинтип, «Адабият бла дуэльле» деген ишин китап этип басмалагъанды. Быллай сейир китапны окьуучулары кёл боллукълары хакъды. Ол орус тилде не ана тилибизде чыккъа, къошумчулукъ боллукъ эди биздеги адабият излемлеге да.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Кёрмюч

Быйыл малкър халкъ кёчгюнчюлюк азапны сынагъанлы сексен жыл толгъанды, анга жоралап КЪМР-ни Культура министрствосуну себеплиги бла Миллет музейде кёрмюч ачылгъанды.

Малкър халкъ не заманда да кеси кыйыны бла жашагъан, ташны, агъачны да хайырын ала билгенди. Таулу тишируулары кьол усталыклары да кеплени сейир этдиргендиле. Бу кёрмюч да миллетибизни кьол усталары аслам болгъанына шагъатлыкчады. Музейни кьабиргъбаларын коллекционер Локияланы Рашид жыйышдыргъан озгъан ёмюрледе бичилген ариу тюрсюнюл отуздан аслам кийиз жасагъанды.

Кюмюшчю Габоланы Мусабийни ишлери да кёрмючню бютюнда ариу этгендиле. Баш жаны мяла, тюплери уа буулары мюйюзлеринден ишленген тепсиле кьол устаны ич дунясыны байлыгын ачыклагъандыла. Мюйюзлени бир бирлерине кьошул, ариу оюула кьурагъаны уа искусствону бир энчилигиди. Дагъыда агъачдан этилген шинтикле уа бир бирине ушамагъан алааматладыла. Кёргюзтюлген ишле миллетибизни кьол усталадан, фахмулуладан бай болгъанын баям этгенди.

– Залгъа кирген бла кесими озгъан ёмюрге тюшгенча сунганма. Бу кьадар ариулык кез кьууандырады, миллетни байлыгын ачыклайды. Габоланы Мусабийни уа энчи алгъышларгъа сюеме, бу аны биринчи кёрмючюдү. Ол кесини усталыгы бла махтанган адам туюлюдү, алаамат ишлери уа бек кепдюле. Бюгюн а аланы кёрюрге бизни да амалыбыз барды.

Локияланы Рашидге да энчи ыразылыгъымы билдире. Халкъыбызны быллай хазнасын сакълап, бюгюн бизге аланы кёрюрге, таныргъа амал этгенини багъасы жокъду, – дегенди КЪМР-ни культура министрени орунбасары Къарчаланы Аминат.

Дагъыда ол кийиз бичген усталык сакъланганын, бюгюнлюкде да Огъары Басханда кийизле этген энчи ара ишлегенин чертгенди. Анда ишлеген таулу тишируула, алаамат кийизле жарашдырып кьууандыргъанларын, таулу кызыланы да ол усталыкгъа юйретип тургъанларын да энчи чертгенди Аминат Хадисовна.

РФ-ни халкъ суратчысы Герман Паштов да кёрмючню бек жаратханын билдиргенди, быллай алаамат ишле, жангыз Нальчикде угъай, саулай Россейге белгили болургъа тийишдиле, дегенди.

– Мен бюгюн быллай алаамат кёрмюч ачылгъаны бла ёхтемленген этеме. Габоланы Мусабий ювелир иш бла кюрешген белгили адамыбызды. Кеси да кеп адамны юйретгенди бу усталыкгъа. Локияланы Рашидни да коллекциясында сакъланган кийизле асламдыла, мында сыйынырык туюл эдиле. Таулу

Миллет хазнабызны байлыгъы

жашларыбыз миллет хазнабызгъа сакъ болгъанлары ючюн, миллет байлыкны кёбейтгенлерине да ыразылыгъымы айтама, – дегенди Сумайланы Ахмат.

Кёрмючню кьурагъанлагъа жылы сёзлерин айтыргъа кепле келгендиле. Физика-математика илмуланы доктору, профессор Абшаланы Магомет Россей Федерацияны Президенти Владимир Путин миллетлени байлыкларына сакълау жаны бла указ чыгаргъанын чертгенди, ол бюгюнлюкде бек керек болгъанын да айтханды. «Аны хайырындан биз быллай хазнабызны бютюн иги сакълаалыкыбыз, дагъыда бу проектни чеклеринде оюлуп баргъан кьалаларыбызны да сакъларча амал этерге керекбиз», – дегенди Абша улу.

Белгили алимибиз Хочуланы Исмайл уа таулу миллетни сезиминде «сюек» не заманда иги магъаны тутханын чертгенди. Сабийге да «жашар сюекли болсун» дейдиле, ариу адамгъа да «акъ сюекли» деп айтылгъанын да чертгенди. Мусабий да, чынтты таулу жашча, буулары сюеклеринден, мюйюзлеринден быллай сейир ишле этгени кьууандырады.

– Бу кийизлени коллекциясы миллетибизникиди. Ол халкъыбызны байлыгын, хунерлигин ачыклайды. Мен быланы жыйгъандан сора да, хар бирини да тарыхын, кыйсы кьол уста бичгенин да билеме. Аланы хар бирини да не ючюн бичилгенини тарыхы барды. Бирлери тойгъа, кызы сыйгъа, сабий кьурманлыкгъа да этилгенлери бардыла. Хар бири да миллетибизни тарыхыны байлыгын ачыклайды. Бу кёрмючню хазырлар ючюн, кьауум кюнню келип, кийизлени сыфатларын тап этерге болушуп тургъан кызылагъа уа энчи ыразылыгъымы айтама, – дегенди Локияланы Рашид.

Габо улу да кёрмючге келгенлени хар бирине да жюрек ыразылыгъын айтханды. Анга эм улуу байлык жаш адамларыбызны кьол усталыкгъа юйреталгъаны болгъанын чертгенди. «Быллай кёрмюч кьурагъа сагъышым да жокъ эди. Алай тенглерим, ишлени жаратып, башха адамла да кёрсюнле аланы, дегендиле. Мюйюзледен этилген биринчи тепсини уа генерал Аттоланы Борисни хайыры бла этгенме, ол юйюнде тургъан кереклени жарат деп бергенинден сора. Андан сора уа нёгерлерим хайырындан аллай ишлерим аслам болгъандыла», дегенди ол.

Кёрмюч музейде 20 марта дери бардырылыкды.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Жюрекде кьалыу

Сабийликни чакълары

Зор бла туугъан журтундан кёчюрюлген жыллада малкър халкъ сынагъан кыйынлыкъла, кюйсюзлюкле миллетни тарых эсинде ёмюрлеге кьалгъандыла. Болсада тюзлюк хорлагъанды, кёчгюнчюлюкню 13 жылындан сора таулу халкъгъа кьыраллыгъы жангыртылгъанды, туугъан журтуна кьайтып, миллет бюгюн да жетишимле болдурады, айныйды, фахмулу жаш тёлю ёсдюреди.

Солтанланы Назирни жашы Оюс сабийлиги тас болгъан, кёчгюнчюлюкню сынагъан тёлюденди. Анга таулу миллет зор бла туугъан журтундан кёчюрюлгенде жалаанда тёрт жыл толгъан эди. Ол юйюрге бла эрттегили таулу элден – Шыкьыдан – кёчюрюлгенди.

Атасы Назир ол кезиуде колхозгъа башчылык этгенди, алай Улуу Ата журт уруш башланганда, аны эркинлигин кьорууларгъа кетген биринчи жаш-

ланы арасында болгъанды, Сталинградны, Симферопольну, Восток Пруссияны, кеп башха жерлени кьоруулау сермешлеге кьатышханды.

Солтанланы юйор Жамбул областыны Мерке районуну Кузьминка элине тюшгенди. Тёртжыллык

сабийни эсинде кеп затмы кьаллыкды? Анасны кыйналгъаны, кеси сынагъан ачылык... «Биз анда орусуланы ичине тюшген эдик, аны хатасындан а таулу тилге да кереклисича юйреналмагъанма», – дейди ол.

Акълбалык болмагъанына да кьарамай, Оюсха чогундюр ёсдюрюрге тюшгенди, ол жашладан кьуралгъан звенюгъа таматалык этгенди. Аны бек жарык сабий эсериюу – школда духовой оркестрде согъаргъа юйренгенди. Аны да кёчгюнчю немисли ачхан эди. «Биз байрамлада, концертледе адамланы аллында согуучу эдик. Школну бошагъанымда, аны кьууанчына оркестр бла барам. Ма ол болур сабийлигим бек жарык кезиую. Тенглерим алай кьууанган эдиле ол кюн», – дейди ол.

Оюс Назирович физика-математика билим алып, Ново-Николаевка, Гранитогорск элдеде усталык этгенди. Ата журтха кьайтхандан сора уа, кеп жылланы Хушто-Сьуртда, Хасанияда, Шалушкада математикадан бла физикадан устаз болуп ишлегенди, ёсюп келген тёлюню юйретюрге, илмугъа жол ачыугъа себеплик этгенди. Аны устаз стажы 45 жылгъа жетеди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Шагырейлену

Мураты — ишни эбине туюнюю

«Иш келлю Россей» жамаут организацианы Жаш тёлно бизнес-школу бла шагырейлендируу бу кюнде өтгенди. Къабарты-Малкъарны гуманитар-техника колледжини окуучуларына предпринимательлики эмда ише орналыну юсюнден жамаут биригиуно толтуруучу башчысы Тауырзаланы Салидат бла аны келчиси, маркетинг, бизнесни

айнытыу жаны бла эксперт Гузеланы Индира хабарлагандыла.

Школну баш борчу жаш адам-ланы предпринимательство бла кюреширге келлендириудю. Аны кезиуонде аланы бу ишни энчиликтери бла шагырейлендирирге, бизнес-планла жарашдырырга юйретирге эмда ызы бла ишлер жер табаргъа болушургъа умут этиледди.

Бизни республикада бу билим беруу проект 2008 жылдан бери бардырылады. Аллай бир жылны ичинде аны къааар адам тауусханды, бирлери уа жетишмилли предпринимательле болгъандыла. Окуучула эки жюзден артыкъ бизнес-план жарашдыргъандыла, кеплери къырал эмда иели предпритиялга ише орналгъандыла. «Иш келлю Россейни» келечилери, жаш адамлагъа аны барын да айтып, сорууларына толу жууапла бергендила.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Байламлыкъла

Чекчиледе Къонакыда

Булунгуну орта школну окуучулары чекчиледе къонакыда болгъандыла. Ала Калашников автоматны чачып эм жыйып эришгендила, дагыда энчи юйретилген итле аманлыкъчылыны къалай тутханларын да кёргендила. Аны юсюнден бизге РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Чекчи управлениясындан билдиргендила.

Бийик тау жерде орналгъан чекчи заставагъа жолоучулукъ Ата журтну къорулаучусуну кюнюне жораланганды эмда анга 8-11-чи классланы окуучулары къатышхандыла. Аскерчиле алагъа саууланлы, техниканы кёргозгендила. Ызы бла жаш адамлагъа чекчи органланы

тарыхыны юсюнден кино кёргозгендила.

Эришиледе алчылагъа майдалла бла грамотала берилгендила. Бу жол биринчиле

Къаракъызланы Милана, Сарбашланы Алибек бла Самира Альботова болгъандыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Сый беруу

Жарыкълыкъ бла сенден кетмесин!

Тохаланы Сейдни жашы Далхатны туугъан кюню бла жюрегизден къызыу алгышлайбыз! Багъалы Далхат, сени юсюнде болгъан жарыкълыкъ бла огурулулукъ сенден бир заманда кетмесинле, ниетинг, сауулугъунг да ма бююнча кючлюк къалсынла!

Бек багъалагъан адамларын жашагъан ююнго ауарасын инбашларынгда кетюрюрге жетген къаруунг таркъаймасын! Къолунга алгъан хар ишинг да къурала барсын эмда жарашдыргъа келлендиргенлей турсун!

Жууукълары, ахлулары.

Эришиуле

Кюреш къаты баргъанды

КъМР-ден, КъЧР-ден эм Ингушетиядан 250-ден аслам жаш спортчу каратеден республиканы ачыкъ биринчилигине къатышханды. Эришиуле Росгвардияны энчи буйрукъла толтургъан «Вершина» эм «Эльбрус» отрядларыны кюлукъ борчларын толтура жан берген аскерчилерине жоралангандыла. Аны юсюнден бизге Росгвардияны КъМР-де Управлениясыны пресс-службасындан билдиргендила.

Сыйлы къонакъланы арасында ёлген росгвардиячылыны жууукълары, ведомствону ветеранлары, эки къауумну да аскерчилери болгъандыла. Турнир Россейни

всестилевой каратеден федерациясыны башламчылыгы, Росгвардияны КъМР-де Управлениясыны эмда Жаш тёлнюю ишлери жаны бла министерствону болушлукълары бла къуралгъанын белгилерчады.

Хорлам ючюн кюреш къаты баргъанды. Алай бла КъМР-ни Араши каратеден федерациясыны спортчулары биринчи жерге чыкыгъандыла. КъМР-ни Кудо федерациясыны спортчулары экинчиле болгъандыла. Ючюнчо жерни Ингушетияны келечилери алгъандыла.

ТОКЪЛАНЫ Фатима.

Тинтиуле

Уллу кёллюлюкюмюю, жууапсызлыкъмыды?

Былыр жайда Къабарты-Малкъарны Правительствоосу бла «Россети Северный Кавказ» биригиуу электротрансгетика комплексде болумну тюзетиу жаны бла «жол картаны» къабыл кёргендила. Анга керек, биринчи сентябрьден кеч къалмай, республиканы жашау журт-коммунал мюлкюню предпритиялары хайырланылгъан ток ючюн толуунлай тёлеп башларгъа керек болгъандыла. Алай, банкрот болгъандан сора, жангыдан къуралгъан предпритияла да эски ызларын тутуп, ача берирге ашыкъмайдыла.

Сёз ючюн, бююнлюкде Нальчикде «Водоканал» эм уллу борчу болгъанладан бириди. Быыл биринчи февральгъа ол, хайырланылгъан ток ючюн кеп заманны тёлемей туруп, «Россети Северный Кавказ» биригиуге 187 миллион сомгъа борч этгенди. Алты айны ичинде жалаңда 10,6 процентин жабалгъанды.

Басханда да былтырдан бери «Водоканал Басхан» деген жангы предпритие ишлейди. Болсада аны тёлелеу бла байламлы болуму алгъыннгыдан эсе иги да осалды. Эки айгъа ол борчуну жалаңда 1,2 процентин жабалгъанды. Алай бла бусагъатда 8,2 миллион сом берлиги барды. Кеп болмай мында «Чистый район» предпритие да ишин башлагъанды. Болсада бусагъатда аны 1,9 миллион сом берлиги барды. Ол кёрюмю аны аллындагы,

«Коммусервис» предпритиядан эки кереге осалды. Эсге салсакъ, «Коммусервис» ток бла жалчыхан биригиуге 59,3 миллион сом борч этген эди. Исламейде «Водсервис» да жалаңда 0,9 процентин жабалгъанды эм 26,3 миллион сом берлиги барды.

Лескен районда да эм уллу борчу болгъанладан бири Ардуданда «Коммухозду». Аны орунла къуралгъан «Благострой» да быыл 1 февральгъа 36,1 миллион сом тёлерге керекди. Анзорейде «Водо-жалбение» предпритияны да 3,9 миллион сом борчу болгъанлай къалады.

Май районда «Комсервис» да 2020 жылдан бери 22,7 миллион сом ёнкюч жыйгъанды. Аны аллындагы «Майский водоканал» тёлелерини 35 процентин жабып тургъанды.

Саулай алып айтханда, ЖКХ бла байламлы организацианы бююнлюкде 2 миллиард сом берликтери барды. Танг кесек заманы миллионла бла борчла жыйып тургъанла ток бла тийишлелисича жалчытугъа чырмау салады.

Бир-бир предпритияла, миллионла бла ёнкючлери бола тургъанлай, аны бир кесегин окуна жабаргъа ашыкъмайдыла. Аны себепли энергетиклеге болумну КъМР-ни таматаларына эм прокуратурасына билдирирге туюгенди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман хазырлагъанды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Маданият министрствосуну, «КъМР-Медиа» ГКУ-ну, КъМР-ни Журналистлерини союзуну, «Къабарты-Малкъар» ВТК-ны, «Кабардино-Балкарская правда», «Адыгъ псалъа», «Заман», «Советская молодёжь», «Горянка» газетлени, «Литературная Кабардино-Балкария», «Ошхамахо», «Минги-Тау», «Солнышко», «Нур», «Нюр» журналланы, «Элбрус» китап басманы, «КъМР-инфо» информация агентствону коллективлери «Къабарты-Малкъар» ВТК-ны режиссёрла бла операторла бёлюмюню телевидение режиссёру АККАЙЛАНЫ Зейтунну жашы Расулгъа атасы АККАЙЛАНЫ Оюсню жашы Зейтун ауушханы бла байламлы уллу бушуу этип, къайгы сёз бердиле.

Сюд приставланы федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясында ишлегенле УФССП-ны къырал кюлукъ эмда кадрла жаны бла бёлюмюню таматасыны орунбасары АККАЙЛАНЫ Зейтунну жашы Рашидге атасы АККАЙЛАНЫ Оюсню жашы Зейтун ёлгенине уллу бушуу этгенлерин билдирдиле эмда къайгы сёз бердиле.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретары),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-28-97.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла, специалистле - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламы информацияны эркиниклерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графике кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Жангуразланы Нажабат - дежурный редактор. Кучукъланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасарлары; Бийчеккуланы Жанниета (1,2-чи бетле) Ахматланы Лноаза (4,9-чу бетле), Зезаланы Лида (11,12-чи бетле), Гелаяланы Ваяла (3,10-чу бетле), - корректорла.

Тиражы 1806 экз. Заказ № 465

Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтаасы:
elbor_50@mail.ru